

Een versie van dit artikel is gepubliceerd in het kerstnummer 2010 van het blad *VolZin*.

Het citeren of doorgeven van deze tekst is toegestaan, mits met bronvermelding.

De auteur van deze tekst is dr. Piet van Veldhuizen – www.woordenmetzielenzin.nl

Geboren, niet gemaakt

Kerstmeditatie

Er is een kind ter wereld gekomen. Een vrouw heeft het ontvangen en gedragen, ze koestert en voedt het. Een man is er niet aan te pas gekomen. Het kind is niet ‘gemaakt’, het is een godsgeschenk.

Zo wordt in de Bijbel over de geboorte van Jezus verteld. In de christelijke traditie werd het al gauw een apart chapter in de geloofsleer: de maagdelijke geboorte van Christus. In het bijbelse verhaal was het een sterk zinnebeeld. In de kerkelijke leer werd het uiteindelijk een dogma. De één houdt er mordicus aan vast, voor de ander is het een obstakel. Sommigen zien de maagdelijke geboorte van de Heer als een biologisch mirakel. Anderen maken daar dan weer schampere grappen over. Bovendien heeft dit dogma lange tijd in dienst gestaan van een tendens in de kerk om seks als iets onzuivers te bestempelen. De komst van de Heer in zijn goddelijke puurheid zou niet kunnen samengaan met zoiets troebels als geslachtsgemeenschap. Maar dat is niet waar het in het bijbelse verhaal om ging. Laten we daarom teruggaan naar het zinnebeeld waarom het de vertellers begonnen was!

De bijbelse verhalen kwamen tot stand in een patriarchale cultuur. Ze werden verteld in een ‘mannenmaatschappij’. In die cultuur zijn het de mannen die de geschiedenis maken. Een koning in oudtestamentische tijden had niet voor niets een harem. Zo werd zichtbaar gemaakt dat hij toekomst voor zijn volk kon produceren. Met zijn geweldige potentie verwekte hij veel nakomelingen. Zo bewees hij dat hij een echte ‘vader des vaderlands’ was. De man was de maker en de machthebber. De vrouw was de ontvangende en zorgende partij.

Als in die wereld gezegd wordt dat een kind wordt geboren zonder dat er een man aan te pas is gekomen, heeft dat een indringende betekenis. Dit kind is geen product. Het komt niet voort uit iemands potentie. Geen sterke man kan het bijschrijven op zijn staat van dienst. Bij de wieg van dit kind staan de mensen alleen als ontvangende partij. Ze worden geroepen om te erkennen, te koesteren en te verzorgen wat ze zelf niet hebben gemaakt.

Jezus is niet de enige over wie verteld wordt dat bij zijn verwekking de man buiten spel stond. In de vroege Middeleeuwen wezen sommige rabbijnen erop dat ook de stamvaders van Israël niet uit mannelijke potentie waren voortgekomen. Kijk maar naar de beide vrouwen van aartsvader Jakob. Over Lea zegt de Tora dat de Eeuwige haar moederschoot opende (Genesis 29:31). Later wordt over Rachel precies datzelfde gezegd (Genesis 30:22). De middeleeuwse rabbijnen zeiden: het openen van de moederschoot, dat is wat normaal gesproken de man doet bij zijn vrouw. Maar Jakob, de macher, de man die altijd wel weer een list verzint, kreeg dat blijkbaar niet voor elkaar. Jakob, zoals het bijbelverhaal hem schildert, zou met zijn karakter zomaar de vader van het maakbaarheidsdenken kunnen zijn. Maar juist hij moet telkens weer ontdekken dat hij zijn toekomst niet zelf kan maken. Juist aan hem onthoudt het boek Genesis dus fijntjes de eer dat hij zijn kinderen ‘gemaakt’ zou

hebben. Hij is niet de stichter van zijn volk – hem wordt de zorg toevertrouwd voor de nakomelingen die God hem schenkt.

Zo wordt dus ook over het Kerstkind verteld dat het niet is geproduceerd door zijn tijd of door zijn voorouders. Niemand zal kunnen zeggen dat de bevrijdende woorden en daden van Jezus ‘typisch iets van onszelf’ waren, iets wat er bij ons altijd al in zat. Dat wordt ook heel sprekend verbeeld in de geslachtsregisters van Jezus. De evangelieboeken van Matteüs en Lucas, de twee boeken waaruit ons Kerstverhaal stamt, geven elk een lange lijst van Jezus’ voorouders. Matteüs begint bij Abraham, Lucas rekent zelfs helemaal terug tot Adam en via Adam tot God. Onderling zijn die twee naamlijsten trouwens nogal verschillend. Voor historisch-genealogisch onderzoek leveren ze dus vooral onderlinge tegenspraak op. Maar in één ding stemmen ze overeen: de hele lijst komt uit bij Jozef die niet de vader van Jezus is. Het gat tussen Jozef en Jezus wordt gedicht met een wat onbeholpen formulering: ‘Jozef, de man van Maria uit wie Jezus werd geboren’ (Matteüs 1:16), en ‘Jezus de zoon, naar men meende, van Jozef’ (Lucas 3:23). Of eigenlijk wordt op deze manier het gat tussen Jezus en Jozef juist uitdrukkelijk open gehouden. Want dit is precies wat de schrijvers willen overbrengen: deze hele namengeschiedenis heeft niet de Verlosser voortgebracht. Hij is niet het eindproduct dat na al die generaties van de lopende band rolt. Hij is het grote geschenk aan al die stamouders – zij worden door hem als het ware geadopteerd.

De man staat buitenspel, de vrouw komt extra helder in beeld. Zij vertegenwoordigt in het bijbelse mensbeeld niet de heersende en producerende kant van ons menszijn, maar de ontvangende en koesterende kant. Maar pas op: hier ligt een lelijke versimpeling op de loer. Je zou gauw kunnen invullen, zoals het in de christelijke traditie ook vaak is gedaan, dat het mannelijke de actieve kant van het menszijn is en het vrouwelijke de passieve kant. Maar de verhalen laten nu juist zien dat ontvangen en koesteren niets met een passieve houding te maken hebben.

Dat geldt ook in het geboorteverhaal van Jezus. Maria ondergaat niet passief het lot dat over haar komt. Ze staat op, ze reageert, ze vraagt door, ze gaat op reis, ze zoekt goed gezelschap. Ze zingt haar fiere lied over de omgekeerde wereld, het Magnificat. Ze zal haar kind dragen, voeden, koesteren, grootbrengen – wie ontvangt, gaat vanzelf ook geven. Want ontvangen kan alleen met goede antennes, met een geest die reageert op wat er gebeurt.

In het evangelieboek van Johannes vinden we geen geboorteverhaal van Jezus. Johannes rept dus ook niet over de verwekking van Jezus zonder tussenkomst van een man. Des te opvallender is wat hij in het eerste hoofdstuk van zijn boek zegt over iedere gelovige. Ieder die Gods licht in haar of zijn leven laat schijnen, zegt Johannes, is ‘niet uit lichamenlijk verlangen, niet uit de wil van een man, maar uit God geboren’ (Johannes 1:13). Dat wil zeggen: een mens in het licht van de Eeuwige is nooit louter een product van haar of zijn afkomst. Je bent geen voortbrengsel van je omgeving, maar een geschenk van God áán je omgeving. Je bent er niet typisch eentje van die-en-die, je bent een kind van God.

En de vrede van God waarover we in de kersttijd zingen – die is niet maakbaar. Ze is geen product van onze strategieën. Ze wordt door de Eeuwige neergelegd in de handen en harten van mensen. Attente en hoopvolle harten, betrokken en zorgzame handen. Wij worden met Kerstmis geroepen om dragers van een godsgeven te zijn. ‘Aanpakken’ is dan niet de roep om je mouwen op te stropen, maar een aanmoediging om stil te staan en je te openen, voor een aanwezigheid die de wereld verandert.